

Sophie:17

ISSN 1602-9631

Renæssance
2006

Thomas Fincke

astrologisk forfatter samt
professor i matematik
og medicin

FAGHISTORIE

Claus Houlberg

Flensborgknøsen Thomas Fincke blev en vigtig figur i dansk kulturhistorie. Han blev stamfader til en af de mest indflydelsesrige borgerfamilier de næste fire århundreder. Astronomisk og astrologisk var han betydningsfuld i sin ungdom ved at forfatte den første autoritative lærebog i horoskopopstilling, *Horoscopographica*, og i sine ældre år ved at medvirke til Tycho Brahes landflygtighed samt destruktionsen af Uraniborgs instrumenter og bygninger, da Tycho var rejst ad Wandsbeck

til. Thomas Fincke blev indvarslingen af en ny æra, hvor renæssancens købmænd avlede en ny stand af intellektuelle, der ikke var tilknyttet adelen og som børn af reformationen desuden var uden tilknytning til den katolske kirke.

Thomas Fincke [Fink, Finck, Finnecke] blev født den 6. januar 1561 i Flens-

borg, et kvart århundrede efter Reformationen, der nu var blevet historie. Faderen, Jacob Fincke [1525-70], der kaldtes

Thomas Fincke giftede sig i 1590 med Søster Ivers [1574-1614] fra Eidersted. Brylluppet var på Tønning Slot, der ligger i hendes hjemegn.

Stikket viser slottet ca. 1700

‘den lærde købmand’ var både velhavende købmand og oldermænd. Jacob giftede sig med Anna Thorsmede [1534 -61], datter af en meget betydningsfuld og velstående borgerfamilie på den tid. Denne alliance kom til at betyde meget for den unge Thomas’ videre færd i livet.

Moderen dør i barsels-seng, den 12. januar 1561 og faderen dør i 1570 da Thomas er blot ni år gammel, hvorefter hans onkel, rådmænd Reinhold Thorsmede varetog den fædrende arv, indtil den unge mand selv fik råderet i 1580, nitten år gammel.

Indtil 1577 gik han i borgerskolen i Flensborg og frem til 1582 studerede han under Dasypodius i Strassbourg. Siden modtog han uddannelse på universiteterne i Jena, Wittenberg, Heidelberg og Leipzig. Han studerede medicin i Basel fra 1583 og de følgende fire år også i Padua og Pisa. Han modtog medicinsk diplom i

Basel i 1587, men hans studier var navnlig matematiske og astronomiske.

Efter 1587 slog han sig ned som læge og praktiserede faktisk som sådan gennem hele sit liv. Først i Flensborg og siden bl.a. som livlæge for grev Philip af Holstein-Gottorp. Den 30. august 1590 giftede han sig på Tønning Slot med Søster Ivers [Sostrata Ivaria] [1574-1614] fra Eidersted. De fik en datter, Dorothea, der senere blev gift med historikeren Ole Worm.

Astrologien

Der blev altså sørget for at den begavede unge mand fik en god uddannelse, og i begyndelsen af 1580-erne kom han under kulturmæcenen Henrik Rantzaus vinger, idet denne var i færd med et projekt, hvor astrologiens historie, teknik og tydningsregler skulle beskrives i tre vægtige bind med akademisk status [se SOPHIE:9 herom].

Den historiske beskrivelse,

Catalogus Imperatorum, udkom i 1580, og den astronomisk-matematiske side kom Thomas Fincke som blot 24-årig til at stå for i værket *Horoscopographica*. Dette værk udkom i 1585 under Henrik Rantzaus navn, hvor Fincke blot skrev forordet.

En revideret og udvidet udgave udkom et par år efter i Finckes eget navn og en tredje, udvidet og endelig udgave udkom i 1591, samme år som han tiltrådte sit professorat i matematik. Thomas Fincke fyldte da 30 år og fik så vidt vides ikke mere med astrologien at gøre.

Universitetet

Nogle år før, under sine studier i Basel, havde Fincke fuldført sit matematiske hovedværk, *Geometriae Rotundi*, som han tilegnede kong Frederik II. Heri benyttes for første gang begreberne radius, secant og tangent. Værket refererer til matematikerne Ramus og Regiomontanus og nævnes stadig internatio-

nalt. Kongen døde imidlertid i 1588. Da var prins Christian blot elleve år, og da begyndte rådmændenes og de velhavende borgerfamiliers regime for alvor i landet. Finckes matematiske værker og hans familieskab med Thorsmede kom til at betyde, at rådmænd Niels Kaas kaldte ham til Københavns Universitet til en stilling som professor i matematik i 1591.

Fincke og Brahe

I sine unge år søgte han indpas på Uraniborg. Tycho Brahe kunne tilsyneladende ikke lide den ambitiøse unge mand, så han satte ham til en række ydmyge jobs, som ikke behagede den unge Fincke. Han prøvede da at komme væk fra øen, men så ville Tycho ikke lade ham

rejse. Fincke måtte derfor snige sig bort, ombord på en båd om natten for at komme væk fra Hven. Thomas Fincke tog en grusom hævn for denne forsmædelighed.

Det er aldrig blevet bevist, at der er en årsagssammenhæng, men en mistanke kan let rejse sig, idet han i 1597 erklærede alle instrumenter for værdiløse på Uraniborg og Stjerneborg (se billede). Heriblandt var fire af Tychos største og bedste, som han ikke kunne have med sig ved afrejsen. Fincke tog desuden initiativ til, at forskningscenteret på Hven blev jævnet med jorden. Man kan spekulere på, om disse hændelser er kilden til, at en 'Finke' er blevet et nedsættende ord i folkemunde.

Efter Christian IV's kroning

og opgøret med Tycho Brahe blev Thomas Fincke professor i retorik (1602) og professor i medicin (1603). Desuden var han rektor for universitetet fire gange, i 1598, 1606, 1615 og 1623. Thomas Fincke var blevet en betydningfuld mand. Han døde 1625 i København, 64 år gammel. ■

Værker af Th. Fincke

[Thomae Finkii Flensburgensis]
 - Ephemeris coelestium motuum anni 1582 suppurata ex tabulis Prutenicis, trykt i Strassburg 1582
 - Geometriae rotundi libri XIII, Basileae: Per Sebastianum Henricpetri, 1583
 - Horoscopographia, sive de inveniendis stellarum situ astrologia. Slesvici, Sumptibus Ranzovianis typis Nicolai Wegneri. 1591. 8° 320 pp.

Kilder :

- <http://mek.oszk.hu>
- <http://galileo.rice.edu>
- <http://www.fys.uio.no>
- <http://tom.brondsted.dk>
- <http://www.d033049.suite.dk>
- <http://home.no.net>
- <http://www.rundetaarn.dk>
- <http://www.gap.dcs.st-and.ac.uk>
- <http://www4.geometry.net>
- <http://www.ivh.au.dk>
- <http://www.pixe.lth.se>

Astrologi på Københavns Universitet

FAGHISTORIE

Claus Houlberg

Spørgsmålet, om der har været astrologi på universitetsniveau i Danmark er ikke så simpelt at besvare med et ja eller et nej - hverken i Renæssancen eller i dag. På den ene side ser der ikke ud til nogensinde at have været lærestole i astrologi ved Universitetet. På den anden side er det evident, at astrologi har spillet en rolle i det samlede kulturbillede og derfor må have indgået i tidens tænkning på alle niveauer.

Spørgsmålet er derfor ikke, om der har været doceret astrologi, for det har der under en eller anden form. Det er derimod værd at diskutere på hvilken måde, dette specielle emne har optrådt i universitetslivet – og hvornår.

Den katolske periode

Københavns Universitet er oprettet af kong Christian I, efter at han havde opnået

Liberihuset (midt i billedet) var Universitetets bibliotek fra 1553 og lå, hvor hovedbygningen i dag ligger. Bogbestanden var på beskedne 1000 bind, da den i år 1600 blev optalt .

tilladelse fra pave Sixtus IV. Denne udstedte da en pavebulle, dateret den 19. juni 1475. Det var primært et katolsk lærdomscenter og blev efter tysk forbillede forsynet med følgende tre fakulteter ud over det teologiske: Jura, medicin og filosofi.

Universitetet fik kongelige privilegier tre år senere, den 4. oktober 1478 og blev ind-

viet af Christian I, den 1. juni 1479. Universitetsforsamlingen (kongregationen) udfærdigede derpå statutterne, der indførtes den 28. november samme år. Danmark havde nu et universitet som mange andre i Europa, og det fungerede som sådan i 57 år frem til Reformationen i år 1536. Universitetet var styret af biskoppen i Roskilde og

var ikke underlagt det almindelige retsvæsen. Dette ændredes ved Reformationen, hvor kongemagten overtog alt.

Det er et ejendommeligt faktum, at der ikke ser ud til at have været astrologisk aktivitet på Universitetet i denne første periode af dets historie. Astrologien kommer med andre ord til Danmark med Reformationen og den mentale nyorientering, som den kom til at betyde for landet.

Reformationen

Kong Christian III lukkede Universitetet ved den kulturrevolution, vi kalder Reformationen. Han erklærede handlingkraftigt den katolske lære for ulovlig og samtlige bisper blev arresteret. Deres store ejendomme, som udgjorde en tredjedel af landet, blev konfiskeret og Norges paveretro Rigsforsamling blev samtidig afsat. Norge var nu en del af Danmark.

Den nye, reformerte kirke fik en nyskrevet konkordans, forfattet af Martin Luther og hans assistenter. Universitetet blev genåbnet allerede året efter, i 1537, og Universitetets nuværende segl stammer fra dette tidspunkt. Der blev oprettet en anden styrende forsamling, kaldet Konsistorium. Denne er først i 2004 blevet nedlagt og Universitetet ledes nu af en bestyrelse. I 1537 blev antallet af fakulteter forøget under betegnel-

sen 'Et Artibus' til også at omfatte bl.a. matematik. Dermed blev der åbnet for astronomiske studier og tillige for astrologiske studier.

Universitetsbiblioteket blev oprettet i 1482, men det rummede kun få værker. Efter reformationen blev en stor del bøger og manuskripter indsamlet fra klostrene og samlet på Universitetet i Helligåndshuset. Blot hundrede år efter Gutenberg trykte sin Bibel, fik Universitetet i 1553 sin første egentlige biblioteksbygning, Liberihuset (se billede).

På samme tid ser vi den første danske astrolog, Ditlev Reventlow, der med dygtighed lægger horoskoper for den kongelige slægt. Han færdedes ikke i universitetskredse, men har givet åbnet øjnene for astrologi som nyttigt redskab i de kongelige kredse.

Høj-Renæssancen

Det vil ikke være forkert at hævde, at Renæssancen i Danmark begyndte med Reformationen i 1536. Perioden kan deles i tre underperioder,

kaldet ung-, høj- og sen-renæssance. De kan defineres ud fra de regerende konger i samme perioder, hvor ung-renæssancen ledes af reformatoren Christian III frem til dennes død i 1559. Under denne periode ser vi ikke astrologi på universitetsniveau. Den dukker først op som litteratur i høj-renæssancen under Frederik II [1559-88] og det efterfølgende magistratsstyre i prins Christians unge år. Astrologisk vil det være meningsfuldt at indsnævre høj-renæssancen til alene at være den tychoniske periode, der går fra Tycho Brahes første værk i 1573 til han må forlade landet i år 1597. Denne periode er tillige gyldig, når det drejer sig om astrologi på universitetet. Endda kunne den formentlig indskrænkes til at være sammenfaldende med de 21 år, 1576-97, hvor forskningscenteret Uraniborg eksisterede på Hven.

Paracelsianerne

Den første astrolog på universitetet ser ud til at være professor i medicin, Johannes Pratensis, der tiltrådte sit embede efter sin hjemkomst fra studier i Europa. Han står også for den første dansk forfattede akademiske (latinske) bog om astrologi. Hans bolig var mødested for en gruppe, der studerede værker af den schweiziske læge Paracelsus. Et af medlemmerne, Peder Severinus,

blev senere verdensberømt for sine studier og livlæge for Frederik II. Et andet berømt medlem var astronomen Tycho Brahe.

Paracelsianerne, som de blev kaldt, havde alkymi og astrologi som integrerede dele af deres videnskabelige arbejde. Alkymien blev brugt spagyrisk, dvs. til medicin-fremstilling, og astrologien blev dels brugt til personlig vejledning, dels og navnlig til forudsigelser af vejret, som ansås at have direkte indflydelse på helbredet.

Det vil derfor ikke være forkert at sige, at astrologien nød stor anseelse under netop Frederik II, høj-renæssansens monark. Vi ser derfor i samme periode universitetsastrologer som Jørgen Dybvad, Elias Morsing, Peder Flemløse, Christen Longomontanus og Thomas Fincke. Nogle var professorer, andre blot højt ansete forskere ved Uraniborg.

Ingen lærestol

Der var lærestole i astrologi ved alle større universiteter i Europa, tilmed ved det pavelige universitet i Salamanca i Spanien. At der ikke bliver oprettet en lærestol i København kan have flere årsager. En vigtig grund er Tycho Brahes skånselsløse kritik af de tilgængelige planettabellers unøjagtighed og dermed af tidens astrologer. En medvirkende årsag er givet også paven, Sixtus V, der i 1585

Tycho Brahe fik af Frederik II tilbudt et rektorat på Københavns Universitet i 1574, men han ville hellere forske og fik tildelt Hven i 1576

lyste astrologien i band over hele det katolske Europa. Tycho selv skriver intet om astrologi efter dette år.

Et afgørende år kan desuden være 1588, hvor kong Frederik II dør. Her forsvinder paracelsianernes store støtte og tiderne skifter. Tycho advarer i et brev sin ven, kulturmæcenen Henrik Rantzau i Holsten, at de fremover bør fare med lempe om emnerne astrologi og alkymi. Det sidste anbefaler han, at de kun skriver i kode om. Man kan derfor antage, at astrologiens indpas på Universitetet aftager efter 1588.

Senrenæssancen

Der er blot to markante navne i astrologien, efter at Tycho må forlade Hven. Det er præsten Niels Helvad og

matematikeren Christian Dybvad. Begge er kontroversielle figurer på hver deres måde og vinder ikke indpas på Universitetet.

Christian Dybvad var en brilliant matematiker som sin far, Jørgen Dybvad, men havde også arvet dennes trættekære gemyt, der skaffede ham en del fjender. Han fik derfor aldrig en stilling på Universitetet.

Niels Helvad bliver dog Kongelig Calendarius, dvs. hofastrolog, for Christian IV. Han er meget skrivende og udgiver gennem mere end fyrre år, 1590-1634, en årlig kalender med titlen *Prognosticon Astrologicum* med husråd, forudsigelser og andet populært stof. Han følges med kongen på dennes rejser og var vellidt for sit vid og sin belæsthed, men var så vidt vides ikke på universitetet.

Da Heldvad i 1634 forudsagde en adelsmands død - og det skete som forudsagt - så blev Christian IV så betænkelig ved astrologien, at han forbød alle astrologiske forudsigelser. Efter denne kongelige beslutning døde astrologien stille hen og '300-års natten' sænkede sig over faget.. ■

Kilder :

- Alle numre, SOPHIE:8-16, 2006 samt
- <http://www.sa.dk>
- <http://www.ku.dk>
- <http://da.wikipedia.org>
- <http://www.html.dnlib.dk>

Ny planet-definition og 2 nye (dværg)planeter

FAGHISTORIE

Claus Houllberg

Der blev skrevet astronomisk og astrologisk historie, den 24. oktober 2006 mellem kl. 14 og 16 i Prag. Den Internationale Astronomiske Union (IAU) besluttede på deres 26. generalforsamling en ny definition af, hvad der adskiller en planet fra de øvrige himmellegemer i vort solsystem.

Siden oldtiden har den eneste definition på en planet været, at den bevæger sig over himmelen. Dermed er den en vandrestjerne og ikke en 'fastsiddende' fiksstjerne. Denne definition er

ikke længere anvendelig i lyset af de astronomiske opdagelser og landvindinger de seneste årtier.

Årsagen til, at en definition bliver skabt netop nu, er opdagelsen af et himmellegeme større end Pluto, beliggende længere ude i solsystemet i det såkaldte Kuiperbælte (udt. køjper). For at kunne afgøre, om det er en planet eller en planetoide, måtte astronomerne finde ud af, om størrelsen er det eneste kriterium. Det ved vi nu, at det ikke er (se tekstrammen).

Der findes også en mere teknisk ordlyd, der handler om masse og banedynamik, og som kan ses på IAU's

En planet i vort solsystem er et himmellegeme, der:

1. er i omløb om Solen
2. er stort set rundt
3. er det eneste store legeme i sin bane

Hvis den tredje af disse betingelser ikke er opfyldt, kaldes det en **dværgplanet**

De øvrige kaldes nu for **Små Solsystem Legemer** (small solar system bodies)

hjemmeside. Definitionerne her har været genstand for megen diskussion og efterfølgende kritik, så det er muligt, at det sidste ord ikke er sagt endnu, og at definitionerne må efterjusteres på et tidspunkt.

134340 Pluto

Et stridspunkt har været definitionen af dværgplaneter, som især er tiltænkt alle de nye himmellegemer, der opdages år efter år ude i Kuiperbæltet. Dermed forhindres, at begrebet 'planet' udvides, mener man. Begrebet må dog forstås som en teknisk underdeling af det overordnede planetbegreb på ganske samme måde som en dværgkanin stadig er en kanin eller skummetmælk fortsat er mælk.

Ved afstemningen blev Pluto kategoriseret som en dværgplanet og har netop fået sit nummer som sådan. Vi er i en historisk situation som astrologer, idet astrologisk tradition ikke opererer med flere kategorier af planeter. Som udgangspunkt fungerer dværgplaneter blot som planeter – og Pluto ganske som den hele tiden har gjort i horoskoperne.

1 Ceres

Ved den nye definition opstod desuden to nye dværgplaneter. Den største asteroide, Ceres, regnes igen for en (dværg)planet, som den var ved sin opdagelse i 1801.

Emblemet for denne, den 26. forsamling under IAU, som havde sin egen hjemmeside (nu nedlagt), hvor man kunne følge visse af møderne online

Den mistede sin planetstatus, da man fandt ud af, at der var rigtig mange småplaneter i asteroidebæltet ude mellem Mars og Jupiter. Da der var blevet opdaget 15 asteroider, gik astronomerne over til at give dem numre i den rækkefølge, de blev opdaget. Ceres har som den først opdagede fået nummer 1.

Mytologisk er Ceres den samme som græske Demeter, sånings, høstens og afgrødernes gudinde. Ceres er søster til Pluto og mor til Proserpina, der blev Plutos hustru, men kun lever sammen med ham om vinteren. Resten af tiden er hun hos sin mor.

136199 Eris

Den netop opdagede 2003-UB313, der fik kælenavnet Xena, har IAU den 14. september givet det officielle navn, Eris. Navnet var fore-

slået af planetens opdagere, Mike Brown, Chad Trujillo og David Rabinowitch.

Eris er gudinden for strid i to betydninger, idet der faktisk findes to gudinder i mytologien med navnet Eris. Dels den lyse Eris, der står for ædel kappestrid, dels den mørke Eris, der står for splid og destabilisering.

Den mørke Eris kender vi mest som den, der skabte splid på det græske Olympen ved at give et guldæble inskriptionen "Til den smukkeste". Den deraf følgende strid mellem Afrodite, Hera og Pallas Athene resulterede i den trojanske krig, som den blev beskrevet i Homers Illiaden.

Tydning

Astrologerne får nok at se til de kommende årtier med eksperimentelt at udfinde principper og kriterier for tydningen af både Ceres og Eris. At få så mange nye indflydelser er i sandhed en historisk situation, der kan betyde et opgør med klassisk astrologi, som vi kender den. Det er en situation, der kan vise sig at være lige så afgørende for astrologiens videre skæbne i moderne tid som Kopernikus' (gen)-opdagelse af det heliocentriske system var for astrologien i renæssancen. ■

Kilder :

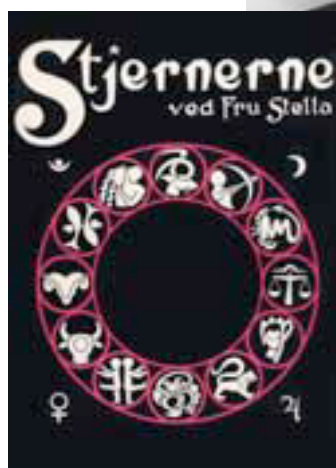
- <http://www.iau.org>
- <http://www.iau2006.org>

'Stjernerne' fylder 50 år

Det første nummer fra oktober 1956 og dets skaber, Irene Christensen (1923-76)

FAGHISTORIE

Claus Houlberg

Der blev skrevet astrologisk historie, da *Fru Stella* den 1. oktober 1956 udsendte det første nummer af horoskopbladet 'Stjernerne'. Hun hed faktisk *Irene Christensen*, og hun ventede den 25. september inde på Københavns Hovedbanegård for at se, hvornår det første nummer blev solgt. Kiosken derinde åbnede først af alle, og dermed kunne hun få det nøjagtige fødselstidspunkt på sit nye 'barn'. Det var klokken 10.30 og det har nu eksisteret i et halvt århundrede.

Barnet var så at sige fuldbåret fra fødslen og satte allerede fra første nummer standarden for, hvordan astrologi kan præsenteres for et bredere publikum. Det indeholdt en blanding af populære stjernetegn, horoskoper for kendte personer og mere faglige artikler. En linie, det med succes har fastholdt i alle årene.

Den videre historie kan kort fortælles således: Efter bladets gode start åbnede Irene Christensen to år senere, den 13. januar 1958 sin astrologiskole, der også eksisterer den dag i dag, nu under navnet I.C. Institutet.

Hun ledede skole og redigerede 'Stjernerne' frem til sin død den 18. februar 1976. Hendes højre hånd, Birthe Kirk, overtog både skole og redaktørpost frem til 1987. Efter hende fulgte Christian Borup og han ledede skole og blad frem til 1997, hvor de to blev delt op. Forlaget Stjernerne, som udgiver skolens lærebøger, bliver dog fortsat varetaget af Christian Borup.

Arlette Gürtler overtog redaktionen af, hvad der nu hed Månedssbladet Stjernerne, og skolen blev ført videre

af Pia Balk-Møller. I året 2002 overtog Lillian Jensen redaktørposten, men derudover er fordelingen af poster den samme som førnævnte

Tillykke med de 50 år. ■

Kilder :

- <http://www.stjernerne.dk>

Sophie

Informationsbrev fra
Astrologisk Museum

ISSN 1602-9631

Redaktionen består af museets stab
Ansv. red. og layout: Claus Houlberg
sophie@astrologimuseum.dk

SOPHIE er gratis,
helt digitalt og distribueres kun fra
www.astrologimuseum.dk